Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEK
NICHOLAS EMILIOU
esitatud 1. augustil 2025 [1]

Kohtuasi C-748/23 [Gekus] [i]

C. Limited
versus
M. S.

(eelotsusetaotlus, mille on esitanud Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus))

Eelotsusetaotlus – ELTL artikkel 267 – ELL artikli 19 lõige 1 – Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 47 – Liikmesriigi kohtuniku ametisse nimetamise menetlus – Kohtute sõltumatus ja erapooletus – *Nemo iudex in causa sua*

I. Sissejuhatus

1. Tuntud ladinakeelne sentents *nemo iudex in causa sua* (mitte keegi ei või olla kohtunik oma kohtuasjas) on üldiselt omistatud 16.–17. sajandil elanud Briti juristile Edward Coke'ile,[2] keda inspireeris eelkõige üks lõik keiser Justinianus I õiguskogust „Corpus iuris civilis", mis pärineb aastast 529.[3] Selle lause iidne päritolu ei ole sugugi üllatav, sest kohtunike erapooletuse nõue on iga kohtusüsteemi üks alustalasid.[4]

2. Tänapäevani on erapooletuse nõue üks põhikomponent õiguses tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele, mis on sätestatud Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta") artiklis 47, ning Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 6 lõikes 1 sätestatud õiguses õiglasele kohtumenetlusele, mis mõlemad viitavad „sõltumatule ja erapooletule seaduse alusel moodustatud kohtule".[5] Erapooletuse nõue on sätestatud ka paljude riikide põhiseadustes[6] ja rahvusvahelistes õigusaktides[7].

1 Algkeel: inglise.

i Kohtuasjal on väljamõeldud nimi. See ei vasta ühegi menetlusosalise tegelikule nimele.

2 Vt muu hulgas Yale, D.E.C., *„Iudex in propria causa*: An historical excursus", *The Cambridge Law Journal*, 33(1), 1974, lk 80–96; ja Neudorf, L., „Judicial independence: The judge as a third party to the dispute", *Oxford University Comparative Law Forum 2*, 2015.

3 Koodeksi punkt 3.5.1: *neminem sibi esse iudicem vel ius sibi dicere debere* (mitte keegi ei tohi teha otsust oma kohtuasjas ega tõlgendada õigust enda heaks).

4 Vt ka kohtujurist Ćapeta ettepanek kohtuasjas Vivacom Bulgaria (C-369/23, EU:C:2024:612, punkt 1).

5 Sõna *previously* (varem) esineb ainult harta artiklis 47.

6 Näiteks Küprose Vabariigi põhiseaduse artikli 30 lõige 2.

7 Näiteks Milanos 26. augustist kuni 6. septembrini 1985 peetud kuritegevuse ennetamisele ja kurjategijate kohtlemisele pühendatud ÜRO seitsmendal kongressil 6. septembril 1985 vastu võetud dokumendi „Basic Principles on the Independence of the Judiciary" artikkel 2.

3. Erapooletuse põhimõtte tähtsust ja ulatust rõhutab käesolev eelotsusetaotlus, mille on esitanud Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus). Käesolev kohtuasi on tekkinud seoses 2017. aastal alanud Poola justiitssüsteemi reformiga, mida on käsitletud mitmes Euroopa Kohtu[8] ja Euroopa Inimõiguste Kohtu (edaspidi „EIK“)[9] kohtuotsuses. Need kohtuotsused tõid esile reformi puudujääke, mis õõnestavad kohtute sõltumatust.

4. Nende kohtuotsuste tulemusel võttis Poola seadusandja 2022. aastal selliste küsimuste käsitlemiseks kasutusele erimehhanismi – kohtunike sõltumatuse ja erapooletuse kontrolli (edaspidi „sõltumatuse ja erapooletuse kontroll“) –, mille eesmärk on selliste probleemide lahendamine juhul, kui selleks tekib vajadus. Kontrolli teeb spetsiaalne kohtukoosseis menetluse *ad hoc* etapis. Selle kontrolli eesmärk on sisuliselt kindlaks teha, kas väidetavad rikkumised kohtunike ametisse nimetamisel võisid mõjutada liikmesriigi kohtu koosseisu õiguspärasust kõnealustes kohtuasjades. Sąd Najwyższy (kõrgeim kohus) eelotsuse küsimused puudutavad seda, kas riigisisene õigusnorm või praktika, mis käsitleb selle kontrolli rakendamist, on liidu õigusega kooskõlas.

II. Riigisisene õigus

5. 8. detsembri 2017. aasta kõrgeima kohtu seaduse (ustawa o Sądzie Najwyższym),[10] mida on muudetud 9. juuni 2022. aasta seadusega, millega muudetakse kõrgeima kohtu seadust ja teatavaid teisi seadusi (ustawa o zmianie ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw)[11] (edaspidi „kõrgeima kohtu seadus“), artiklis 29 on sätestatud:

„[…]

2. [Sąd Najwyższy (kõrgeim kohus)] või selle organite tegevuse raames ei ole lubatud kahtluse alla seada [kohtute], riigi põhiseaduslike organite või kontroll- ja õiguskaitseorganite legitiimsust.

3. [Sąd Najwyższyl (kõrgeim kohus)] või muul võimuorganil ei ole lubatud tuvastada ega hinnata seda, kas kohtuniku ametisse nimetamine või sellest ametisse nimetamisest tulenev õigusemõistmise pädevus on õiguspärane.

4. [Sąd Najwyższy (kõrgeim kohus)] kohtuniku ametisse nimetamise asjaolud ei saa olla ainus põhjus selle kohtuniku osalusel tehtud otsuse vaidlustamiseks või tema sõltumatuse ja erapooletuse kahtluse alla seadmiseks.

5. [Sąd Najwyższy (kõrgeima kohtu)] kohtuniku või [sellesse kohtusse] lähetatud kohtuniku puhul võib kontrollida sõltumatuse ja erapooletuse nõuete täitmist, võttes arvesse tema ametisse nimetamise asjaolusid ja tema käitumist pärast ametisse nimetamist, lõikes 7 osutatud menetlusosalise taotlusel, kui see võib konkreetse kohtuasja asjaolusid arvestades viia sõltumatuse või erapooletuse põhimõtte rikkumiseni, mis mõjutab kohtuasja tulemust, võttes arvesse menetlusosalise olukorda ja kohtuasja laadi.

[8] Vt muu hulgas 24. juuni 2019. aasta kohtuotsus komisjon *vs*. Poola (kõrgeima kohtu sõltumatus) (C-619/18, EU:C:2019:531); 5. novembri 2019. aasta kohtuotsus komisjon *vs*. Poola (üldkohtu kohtunike sõltumatus) (C-192/18, EU:C:2019:924); ning 19. novembri 2019. aasta kohtuotsus A. K. jt (kõrgeima kohtu distsiplinaarkolleegiumi sõltumatus) (C-585/18, C-624/18 ja C-625/18, EU:C:2019:982).

[9] Vt muu hulgas EIK 22. juuli 2021. aasta kohtuotsus Reczkowicz *vs*. Poola (CE:ECHR:2021:0722JUD004344719); EIK 8. novembri 2021. aasta kohtuotsus Dolińska-Ficek ja Ozimek *vs*. Poola (CE:ECHR:2021:1108JUD004986819); ja EIK 15. märtsi 2022. aasta kohtuotsus Grzęda *vs*. Poola (CE:ECHR:2022:0315JUD004357218).

[10] *Dz. U*. 2018, jrk nr 5.

[11] *Dz. U*. 2022, jrk nr 1259.

6. Taotluse tuvastada, et lõikes 5 sätestatud nõuded on täidetud, võib esitada [Sąd Najwyższy (kõrgeim kohus)] kohtuniku või sellesse kohtusse lähetatud kohtuniku vastu, kes on määratud kohtukoosseisu, kes vaatab läbi:

(1) kaebust;

[…]

7. Igal menetlusosalisel [Sąd Najwyższy (kõrgeim kohus)] menetluses on lõikes 6 nimetatud juhtudel õigus selline taotlus esitada.

[…]

15. [Sąd Najwyższy (kõrgeim kohus)] vaatab taotluse läbi kinnisel istungil viiest kohtunikust koosnevas kolleegiumis, mis on valitud loosi teel kõigi [Sąd Najwyższy (kõrgeim kohus)] liikmete hulgast, pärast selle kohtuniku ärakuulamist, kelle vastu taotlus esitati, välja arvatud juhul, kui ärakuulamine on võimatu või väga keeruline. Kohtunik võib esitada oma seisukohad kirjalikult. Asjaomane kohtunik jäetakse loosimisest välja.

[…]

21. Taotluse läbivaatamise tulemusel tehtud kohtumääruse võib kaevata edasi [Sąd Najwyższyle (kõrgeim kohus)] seitsmeliikmelises kohtukoosseisus, mis on valitud loosi teel [Sąd Najwyższy (kõrgeim kohus)] kõigi liikmete hulgast. Asjaomane kohtunik ja edasikaevatud kohtumääruse tegemisel osalenud kohtunik jäetakse loosimisest välja.“

III. Faktilised asjaolud, põhikohtuasi ja eelotsuse küsimused

6. Põhikohtuasjas käib vaidlus Iirimaal asutatud äriühingu C. Limited (edaspidi „hageja“) ja Iirimaa kodaniku M. S. (edaspidi „kostja“) vahel. See puudutab poolte kohustusi ja vastutust seoses teatavate õigustoimingutega, mida nad Poola territooriumil tegid.

7. 10. juunil 2021 mõistis Sąd Apelacyjny w Warszawie (Varssavi apellatsioonikohus, Poola) kostjalt hageja kasuks välja rahasumma.

8. Kostja palus 29. juulil 2021 High Courtil (Iirimaa kõrgeim kohus) vastavalt Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12. detsembri 2012. aasta määruse (EL) nr 1215/2012 kohtualluvuse ning kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusasjades artiklile 46 koostoimes artikli 45 lõike 1 punktiga a[12] keelduda Sąd Apelacyjny w Warszawie (Varssavi apellatsioonikohus) otsuse tunnustamisest ja täitmisest. Kostja väitis, et tema õigust seaduse alusel moodustatud kohtule rikuti sellega, et kohtuotsuse teinud kohtukoosseisus oli kohtunik, kelle oli ebaseaduslikult delegeerinud Minister Sprawiedliwosci (Poola justiitsminister).

9. Samal ajal esitas kostja Sąd Apelacyjny w Warszawie (Varssavi apellatsioonikohus) otsuse peale kassatsioonkaebuse Sąd Najwyższyle (kõrgeim kohus). Kaebuse arutamiseks määrati kolmest kohtunikust koosnev kohtukoosseis, sealhulgas kohtunik JG.

[12] ELT 2012, L 351, lk 1.

10. Hageja esitas 27. septembril 2023 kohtunik JG sõltumatuse ja erapooletuse kontrolli taotluse vastavalt kõrgeima kohtu seaduse artiklis 29 ette nähtud menetlusele. Sellega seoses viitas hageja asjaoludele, mis on seotud eelkõige tema ametisse nimetamisega. Kohtunik JG nimetati – nagu hageja rõhutas – Izba Cywilna Sądu Najwyższego (kõrgeima kohtu tsiviilkolleegium) kohtunikuks Krajowa Rada Sądownictwa (riiklik kohtute nõukoda, Poola; edaspidi „KRS“) resolutsiooni alusel. KRSi uue koosseisu tõttu peatati selle resolutsiooni rakendamine aga Naczelny Sąd Administracyjny (Poola kõrgeim halduskohus) määrusega. Nimetatud kohus tühistas lõpuks selle resolutsiooni. Lisaks tugines hageja kohtunik JG käitumisele pärast tema kohtunikuks nimetamist.

11. Viis Sąd Najwyższy (kõrgeim kohus) kohtunikku nimetati loosi teel ametisse, et moodustada viiest kohtunikust koosnev kohtukoosseis, kes vaatab läbi erapooletuse ja sõltumatuse kontrolli taotluse. See kohtukoosseis koosneb kahest Sąd Najwyższy (kõrgeim kohus) kohtunikust, kes nimetati ametisse enne 2018. aastat, ja kolmest kohtunikust, kes nimetati ametisse KRSi uue koosseisu esitatud ettepanekul.

12. Taotluse vastuvõetavuse ametlikul kontrollimisel väljendas eelotsusetaotluse esitanud kohus üheliikmelises koosseisus, mis koosneb ettekandja-kohtunikust, kes on ühtlasi viieliikmelise kohtukoosseisu esimees, kahtlusi seoses kõrgeima kohtu seaduse artikli 29 lõike 5 tõlgendamise ja kohaldamisega, et tagada selle kooskõla ELL artikli 19 lõikega 1 ja harta artikliga 47.

13. Eelkõige kahtleb eelotsusetaotluse esitanud kohus selles, kas seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohtu nõue on täidetud hageja taotluse läbivaatamiseks viieliikmelise loosi teel määratud kohtukoosseisu kolme liikme puhul, kuna nad on kontrollitava kohtunikuga väga sarnases olukorras tulenevalt sellest, kuidas nad ametisse nimetati.

14. Neil asjaoludel otsustas Sąd Najwyższy (kõrgeim kohus) üheliikmelises koosseisus menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused.

„1. Kas ELL artikli 19 lõike 1 teist lõiku tuleb [harta] artiklist 47 lähtudes tõlgendada nii, et juba kohtuniku ametikohale nimetamise asjaolud ise võivad viidata kohtuniku sõltumatuse ja erapooletuse nõuete rikkumisele, kui nende tagajärjel moodustatakse kohus, millega rikutakse isiku õigust kohtusse pöörduda, või teise võimalusena nii, et need nõuded on täitmata, kui kohtunik ise aktsepteerib passiivselt (jätkab kohtuasja lahendamist) tema ametisse nimetamise menetluse õigusvastasust, mille tagajärjel moodustatakse kohus, millega rikutakse isiku õigust kohtusse pöörduda?

2. Kas ELL artikli 19 lõike 1 teist lõiku tuleb [harta] artiklist 47 lähtudes tõlgendada nii, et Sąd Najwyższy (kõrgeim kohus) kohtuniku nn sõltumatuse ja erapooletuse kontrolli kohtuasja ei saa lahendada kohtunikud, kelle kohtukoosseisus osalemise tagajärjel rikutakse isiku õigust kohtusse pöörduda, võttes arvesse nende Sąd Najwyższy (kõrgeim kohus) kohtunike ametisse nimetamist 8. detsembri 2017. aasta riikliku kohtute nõukoja seaduse ja teatavate teiste seaduste muutmise seaduses (ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw) määratletud korras moodustatud Krajowa Rada Sądownictwa (riiklik kohtute nõukoda) ettepaneku alusel?

3. Kui vastus teisele küsimusele on jaatav, siis kas ELL artikli 19 lõike 1 teist lõiku tuleb [harta] artiklist 47 lähtudes tõlgendada nii, et Sąd Najwyższy (kõrgeim kohus) peab sõltumatuse kontrolli kohtuasja läbivaatamiseks moodustama kohtukoosseisu, millesse selliseid kohtunikke ei kuulu, ja viimase võimalusena peab eirama liikmesriigi õigusnormi, milles

selliste kohtuasjade puhul on ette nähtud viieliikmeline kohtukoosseis, ning lahendama taotluse ilma selliste kohtunike osaluseta mõnes muus liikmesriigi õigusega ettenähtud koosseisus?“

15. Käesolevas menetluses on kirjalikud seisukohad esitanud hageja, kostja, Madalmaade, Belgia ja Poola valitsus ning Euroopa Komisjon. Kohtuistungil, mis toimus 4. juunil 2025, esitasid suulised seisukohad kostja, Poola valitsus ja komisjon.

IV. Analüüs

16. Järgnevates jaotistes analüüsin kõigepealt küsimuste vastuvõetavust (A) ja seejärel nende põhjendatust (B). Euroopa Kohtu palvel keskendun siiski peamiselt kahele aspektile: i) teise ja kolmanda eelotsuse küsimuse vastuvõetavus ja ii) teise küsimuse põhjendatus.

A. Vastuvõetavus

17. Esiteks peaksin meelde tuletama, et väljakujunenud kohtupraktika kohaselt on põhimõtteliselt asja menetleva ja selle lahendamise eest vastutava liikmesriigi kohtu ülesanne kohtuasja eripära arvesse võttes hinnata nii eelotsuse vajalikkust asjas otsuse langetamiseks kui ka Euroopa Kohtule esitatavate küsimuste asjakohasust. [13]

18. Sellest järeldub, et liidu õigust puudutavate küsimuste puhul lähtutakse eeldusest, et need on asjakohased: Euroopa Kohus võib keelduda liikmesriigi kohtu esitatud eelotsuse küsimusele vastamast vaid siis, kui on ilmne, et taotletaval liidu õiguse tõlgendusel puudub igasugune seos põhikohtuasja tegelike asjaolude või esemega, kui probleem on hüpoteetiline või kui Euroopa Kohtule ei ole teada vajalikke faktilisi või õiguslikke asjaolusid, et anda tarvilik vastus talle esitatud küsimustele. [14] Täpsemalt on Euroopa Kohus märkinud, et liikmesriigi kohtutel on õigus Euroopa Kohtule eelotsusetaotlus esitada üksnes siis, kui nendes kohtutes on tõesti pooleli kohtuasi, mille raames nad peavad tegema otsuse, milles saab eelotsust arvesse võtta. [15]

19. Seda kohtupraktikat silmas pidades asun nüüd analüüsima kolme eelotsuse küsimuse vastuvõetavust käesolevas kohtuasjas.

20. Hageja esitas vastuväite *esimese küsimuse* vastuvõetavuse kohta, leides, et vastus sellele küsimusele ei ole tema sõltumatuse ja erapooletuse kontrolli taotluse analüüsimise seisukohast asjakohane. Ta rõhutab, et tema taotlus ei põhine mitte ainult kõnealuse kohtuniku ametisse nimetamise asjaoludel, vaid ka muudel asjaoludel, nagu kohtuniku käitumine pärast ametisse nimetamist.

21. See vastuväide ei veena mind. Esimese küsimusega palub eelotsusetaotluse esitanud kohus Euroopa Kohtul sisuliselt selgitada, kas ELL artikli 19 lõiget 1 tuleb harta artiklist 47 lähtudes tõlgendada nii, et juba kohtuniku ametikohale nimetamise asjaolud ise võivad viidata nendes õigusnormides sätestatud kohtuniku sõltumatuse ja erapooletuse nõuete rikkumisele.

[13] Vt selle kohta 25. veebruari 2025. aasta kohtuotsus Sąd Rejonowy w Białymstoku ja Adoreikė (C-146/23 ja C-374/23, EU:C:2025:109, punkt 37 ja seal viidatud kohtupraktika).

[14] *Ibid.*

[15] Vt selle kohta 9. jaanuari 2024. aasta kohtuotsus G. jt (Poola üldkohtute kohtunike ametisse nimetamine) (C-181/21 ja C-269/21, EU:C:2024:1, punkt 64 ja seal viidatud kohtupraktika) (edaspidi „kohtuotsus G. jt“).

22. Kui Euroopa Kohus vastab sellele küsimusele jaatavalt, võib eelotsusetaotluse esitanud kohus juhul, kui asjakohased tingimused on täidetud, rahuldada hageja taotluse, ilma et ta peaks kontrollima, kas muud asjaolud, millele ta tugineb, on teataval määral olulised. Järelikult on esimene eelotsuse küsimus eelotsusetaotluse esitanud kohtu menetluses oleva vaidluse lahendamiseks asjakohane.

23. Kohtuistungil arutasid pooled ka *teise ja kolmanda eelotsuse küsimuse* vastuvõetavust. Peamine küsimus, mida nad käsitlesid, oli see, kas eelotsusetaotluse esitanud kohus saab Euroopa Kohtu antud vastuseid arvesse võtta. Nimelt võivad sellega seotud teatavad kahtlused tuleneda asjaolust, et eelotsusetaotluse esitanud kohtul on käesoleval juhul üheliikmeline koosseis, mis koosneb ettekandja-kohtunikust, kes on ühtlasi selle viieliikmelise kohtukoosseisu esimees, kes on pädev hageja esitatud taotlust läbi vaatama. Lisaks ei sisalda kõrgeima kohtu seadus erinorme selliste kohtunike koosseisust hoidumise ja taandamise kohta, kes valitakse pärast loosimist sõltumatuse ja erapooletuse kontrolli taotlust menetlevasse kohtukoosseisu. Sisuliselt oli arutelu keskmes küsimus, kas eelotsusetaotluse esitanud kohus suudab lahendada kõik võimalikud probleemid, mille Euroopa Kohus esitatud küsimuste analüüsimisel tuvastab.

24. Sellega seoses pooldasid kõik kohtuistungil osalejad teise ja kolmanda küsimuse vastuvõetavaks tunnistamist. Eelkõige rõhutasid nad, et riigisisese õiguse normid ja põhimõtted, millega nõutakse, et järgitaks õigust õiglasele kohtumenetlusele, on kohaldatavad igas riigisisese menetluse etapis, sealhulgas põhikohtuasjas käsitletavas kohtueelses ja täiendavas etapis. Kuna puuduvad erisätted, mis võimaldaksid eelotsusetaotluse esitanud kohtul heastada selle õiguse võimaliku rikkumise, võib ja peaks see kohus nende poolte väitel lähtuma riigisisese õiguse üldpõhimõtetest ja normidest. Need põhimõtted ja normid, eriti kui neid tõlgendatakse ELL artikli 19 lõikest 1 ja harta artiklist 47 ning Euroopa inimõiguste konventsiooni artikli 6 lõikest 1 lähtudes, viiksid selleni, et kohtukoosseisust jäetakse välja kõik kohtunikud, kelle sõltumatus või erapooletus võidakse üldsuse silmis kahtluse alla seada.

25. Samuti arvan, et teine ja kolmas küsimus on vastuvõetavad.

26. Siinkohal peaksin meenutama, et nagu Euroopa Kohus on järjepidevalt märkinud, peavad kohtuvaidlus ja need liidu õigusnormid, mille tõlgendamist palutakse, olema *sedavõrd seotud*, et see tõlgendus on objektiivselt vajalik otsuse jaoks, mille eelotsusetaotluse esitanud kohus peab tegema.[16]

27. Kuigi eelotsusetaotluse esitanud kohtu tõstatatud küsimus ei puuduta liidu materiaalõigusnormi, mis võiks olla hageja ja kostja vahelises suhtes kohaldatav, esineb ilmne seos nende liidu õigusnormide, mida eelotsuse küsimused puudutavad, ja põhikohtuasja vahel.[17] See, et eelotsusetaotluse esitanud kohtus on praegu pooleli vaidlus, mille raames kerkis *in limine litis* üles tõeline menetluslik küsimus, mis puudutab selle kohtu koosseisu nõuetekohasust, et kuulata ära ja teha otsus ühe poole esitatud konkreetse nõude kohta, on vaieldamatu.

[16] Vt sellega seoses 26. märtsi 2020. aasta kohtuotsus Miasto Łowicz ja Prokurator Generalny (C-558/18 ja C-563/18, EU:C:2020:234, punkt 48 ning seal viidatud kohtupraktika) (edaspidi „kohtuotsus Miasto Łowicz“).

[17] Vt selle kohta kohtuotsus Miasto Łowicz, punktid 49–52.

28. Euroopa Kohus on järjepidevalt nõustunud vastama eelotsuse küsimustele neil asjaoludel, kuivõrd liidu õiguse tõlgendus, mida eelotsusetaotluse esitanud kohus palub, võib aidata sel lahendada menetluslikud küsimused, enne kui ta menetluses oleva kohtuvaidluse sisuliselt lahendab.[18]

29. See lähenemisviis on praegusel juhul seda asjakohasem, et hageja väide, mida eelotsusetaotluse esitanud kohus peab analüüsima, puudutab apellatsiooniastmes kohtuasja menetleva kohtuniku sõltumatust või erapooletust. Praktikas tähendaks teise ja kolmanda eelotsuse küsimuse kohta otsuse tegemisest keeldumine seda, et eelotsusetaotluse esitanud kohus peaks käsitlema võimalikku küsimust, kas konkreetse kohtukoosseisu kohtunikud on sõltumatud või erapooletud, samal ajal, kui teda ennast võib mõjutada sama probleem. Selline Euroopa Kohtu lähenemine oleks paradoksaalne.

30. Käesolev kohtuasi erineb seega kohtuasjadest, milles liikmesriigi kohtud on esitanud eelotsusetaotluse kohtuasjades, mida nad ilmselgelt ei olnud pädevad menetlema,[19] mis ei olnud enam nende menetluses või mille ese oli ära langenud.[20] Samuti tuleb seda eristada kohtuasjadest, milles Euroopa Kohus leidis, et eelotsuse küsimused puudutavad probleeme, mis olid juba lõplikult lahendatud või mis olid seotud lõplikult lõpetatud menetluse etapiga.[21] Samamoodi erineb käesolev kohtuasi neist, kus eelotsuse küsimused puudutasid ELi õiguse sätteid, mis ei olnud põhikohtuasjas kohaldatavad, kuigi olid asjakohased sel ajal pooleliolevates sarnastes kohtumenetlustes[22] või põhikohtuasjaga seotud hüpoteetilistes tulevastes kohtumenetlustes.[23]

31. Üldisemalt ei ole käesolev kohtuasi selline, milles liikmesriigi kohus kasutab kohtuasja – milles põhimõtteliselt ei teki ühtegi tõelist liidu õiguse küsimust – pakutavat võimalust esitada Euroopa Kohtule küsimusi liikmesriigi kohtusüsteemi üldiste või struktuuriliste aspektide kohta. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimused on käesolevas kohtuasjas täiesti asjakohased ja võivad määrata kindlaks vaidluse tulemuse, mis mõjutab otseselt Iirimaal määruse nr 1215/2012 alusel algatatud tunnustamise ja täitmise menetlust. Viimane on samuti element, mida ei saa eirata.[24]

32. Kohtuistungil arutatud argumendid ei sea kahtluse alla eespool nimetatud asjakohasuse järeldust.

[18] Vt nt 19. novembri 2019. aasta kohtuotsus A. K. jt (kõrgeima kohtu distsiplinaarkolleegiumi sõltumatus) (C-585/18, C-624/18 ja C-625/18, EU:C:2019:982, punktid 99 ja 100); 6. oktoobri 2021. aasta kohtuotsus W. Ż. (kõrgeima kohtu erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegium – ametisse nimetamine) (C-487/19, EU:C:2021:798, punktid 93 ja 94); ning 16. novembri 2021. aasta kohtuotsus Prokuratura Rejonowa w Mińsku Mazowieckim jt (C-748/19–C-754/19, EU:C:2021:931, punktid 48 ja 49) (edaspidi „kohtuotsus Prokuratura Rejonowa“).

[19] Vt nt 6. septembri 2018. aasta kohtumäärus Di Girolamo (C-472/17, EU:C:2018:684) ja 17. detsembri 2019. aasta kohtumäärus Di Girolamo (C-618/18, EU:C:2019:1090).

[20] Vt muu hulgas 12. märtsi 1998. aasta kohtuotsus Djabali (C-314/96, EU:C:1998:104, punktid 21 ja 22).

[21] Vt eelkõige kohtuotsus G. jt, punktid 74–80.

[22] Vt nt 5. juuni 2014. aasta kohtumäärus Antonio Gramsci Shipping jt (C-350/13, EU:C:2014:1516, punktid 11 ja 12) ning 10. veebruari 2015. aasta kohtumäärus Liivimaa Lihaveis (C-175/13, EU:C:2015:80, punkt 20).

[23] Vt nt 16. mai 1994. aasta kohtumäärus Monin Automobiles (C-428/93, EU:C:1994:192, punktid 12–15) ja kohtuotsus Prokuratura Rejonowa, punktid 93 ja 94.

[24] Vt selle kohta kohtuotsus Miasto Łowicz, punkt 49 ja seal viidatud kohtupraktika.

33. Esiteks ei oma tähtsust asjaolu, et eelotsusetaotluse esitanud kohtu koosseis on kõnealusel juhul üheliikmeline ja koosneb ettekandja-kohtunikust, kes on ühtlasi selle viieliikmelise kohtukoosseisu esimees, kelle ülesanne on kontrollida hageja taotlust. Euroopa Kohus seisis kohtuotsuses Prokuratura Rejonowa silmitsi väga sarnase olukorraga ega leidnud, et see aspekt välistaks eelotsusetaotluse vastuvõetavuse.[25]

34. Ilmselgelt sõltub sellistes kohtuasjades esitatud eelotsusetaotluse vastuvõetavus sellest, kas kohtukoosseis, kes esitab ELTL artikli 267 alusel eelotsusetaotluse, tegutseb liikmesriigi kohtuna. Üks või mitu kohtunikku, kes tegutsevad üksi või ühiselt, ei täida seda tingimust. Neile tuleb anda ametlikult ülesanne lahendada konkreetne vaidlus, mis on praegu pooleli ja mida nad on pädevad lahendama. Seega võib üks kohtunik olla või mitte olla „kohus“ ELTL artikli 267 tähenduses, olenevalt konkreetse kohtuasja asjaoludest ja asjakohastest liikmesriigi õigusnormidest.

35. Seda kinnitati hiljuti kohtuotsuses G. jt: pelk asjaolu, et kohtuasjas tegutses ettekandja-kohtunikuna üks kohtunik, ei tähenda, et tal oleks üksi tegutsedes olnud õigus esitada ELTL artikli 267 alusel Euroopa Kohtule eelotsusetaotlus. Nagu Euroopa Kohus leidis, ei saa see kohtunik „üksi […] arvesse võtta Euroopa Kohtu võimalikke vastuseid tema eelotsuse küsimustele“.[26]

36. Käesolevas asjas on olukord siiski erinev olukorrast, mida käsitleti kohtuasjas G. jt. Menetluse kohtueelses etapis palub Euroopa Kohtul lahendada vaidluse lahendamisele eelneva küsimuse, mis võib mõjutada kohtukoosseisu õiget moodustamist ja sellest tulenevalt ka tema tulevase tegevuse õiguspärasust, pädeva kohtukoosseisu esimees. Nagu mina aru saan, on eelotsusetaotluse esitanud kohus praegu menetluse staadiumis, kus hinnatakse üksnes hageja sõltumatuse ja erapooletuse mehhanismi kasutamise taotluse vastuvõetavust.

37. Kohtuasjas Prokuratura Rejonowa esitatud ettepanekus rõhutas kohtujurist Bobek, et kohtuorganite eesistujatel ja konkreetsete menetluste puhul kolleegiumi presidentidel või kohtukoosseisu eesistujatel ei ole tavaliselt mitte ainult lisavolitused, vaid ka lisavastutus. Muu hulgas peavad nad jälgima nii menetlust kui ka enda juhitava kohtukoosseisu sisearutelusid. Sellest tulenevalt ei pidanud ta ebatavaliseks, et kohtukoosseisu eesistuja peab oma kohustuseks tagada eelnevalt lahendatava küsimusena, et kohtukoosseis on nõuetekohane.[27]

38. Kui Poola valitsuselt küsiti kohtuistungil, kas need kaalutlused on kohaldatavad sellistele riiklikele menetlustele, nagu on kõne all käesolevas asjas, vastas ta jaatavalt. Valitsus kinnitas samuti, et riigisisese õiguse kohaselt võib kohtukoosseisu eesistuja võtta erinevaid meetmeid, et vältida tema juhitava kohtukoosseisu ebaseaduslikkust. Näiteks võib ta paluda kõrgeima kohtu esimehel teha uus loosimine, et asendada kohtunikud, kes ei saa kohtukoosseisus osaleda.

39. See toob mind järgmise punkti juurde.

40. Eelnevat asjakohasuse tuvastamist ei sea kahtluse alla ka asjaolu, et ükski liikmesriigi õiguse säte (või liikmesriigi kohtupraktika) ei luba sõnaselgelt eelotsusetaotluse esitanud kohtul võtta meetmeid, et lahendada võimalik vastuolu asjakohaste riigisiseste menetlusnormide ja liidu õiguse vahel, mis võidakse Euroopa Kohtu otsusega kindlaks teha.

[25] Vt kohtuotsus Prokuratura Rejonowa, punktid 40–50. Vt üksikasjalikult ka kohtujurist Bobeki ettepanek samades kohtuasjades (EU:C:2021:403, punktid 48–66 ja 73–129) (edaspidi „ettepanek kohtuasjas Prokuratura Rejonowa“).

[26] Kohtuotsuse G. jt punktid 69 ja 72.

[27] Ettepanek liidetud kohtuasjades Prokuratura Rejonowa w Mińsku Mazowieckim jt (C-748/19–C-754/19, EU:C:2021:403, punktid 63–66).

41. Euroopa Kohus on ELTL artikli 267 alusel järjepidevalt andnud oma hinnangu seoses eelotsuse küsimuste vastuvõetavusega, olenemata liikmesriigi õiguse õiguslikest võimalustest riigisisese ja liidu õiguse vahelise võimaliku vastuolu lahendamiseks.[28] Väljakujunenud kohtupraktika kohaselt „on igasugune siseriikliku õiguskorra säte ja igasugune seadusandlik, haldus- ja kohtupraktika, mis võiks kahjustada [liidu] õiguse toimet sellega, et ei anna siseriiklikule kohtule, kes on pädev sellist õigust kohaldama, volitusi teha selle kohaldamise ajal kõik vajalik, et kõrvaldada siseriiklikud õigusaktid, mis võivad takistada [liidu] normide täielikku toimet, vastuolus nende nõuetega, mis moodustavad [liidu] õiguse olemuse“.[29]

42. Nimelt puudutab kolmas eelotsuse küsimus just seda küsimust. Kokkuvõttes küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus Euroopa Kohtult, mida ta peaks tegema, et kõrvaldada võimalik vastuolu kõrgeima kohtu seaduse artikli 29 ja ELL artikli 19 lõike 1 vahel. Argumendid, mis käsitlevad eelotsusetaotluse esitanud kohtu väidetavat suutmatust võtta praeguse riigisisese õiguse kohaselt parandusmeetmeid, puudutavad seega mõju, mis võib tuleneda liidu õigusnormidest, mida kolmas eelotsuse küsimus puudutab, arvestades eelkõige liidu õiguse ülimuslikkust. Sellised argumendid on selgelt seotud eelotsuse küsimusega ega saa seega viia nende küsimuste vastuvõetamatuseni.[30]

43. Selles kontekstis tahaksin lisada, et Poola valitsus rõhutas kohtuistungil ka seda, et miski ei takista poolel õiguslikult ühe või mitme selle kohtukoosseisu kohtuniku tagandamist, mis käivitaks asjakohase menetluse selle taotluse käsitlemiseks. Lisaks eeldan, et selles menetlusetapis on täielikult kohaldatavad ka kohtukoosseisu kuulumisest hoidumist käsitlevad riigisisesed õigusnormid. See peaks ajendama iga kohtunikku, kes võib käesolevas kohtuasjas tehtud Euroopa Kohtu otsust arvestades asuda seisukohale, et ta tunneb muret erapooletuse probleemi pärast, hoiduma vabatahtlikult kohtukoosseisu kuulumisest.

44. Kokkuvõttes ei näe ma toimikus ühtegi asjaolu, mis võiks käesoleva ettepaneku punktis 18 nimetatud asjakohasuse eelduse ümber lükata. Seega olen arvamusel, et ka teine ja kolmas eelotsuse küsimus on vastuvõetavad.

B. Sisulised küsimused

1. Esimene eelotsuse küsimus

45. Esimese küsimusega palub eelotsusetaotluse esitanud kohus Euroopa Kohtul sisuliselt selgitada, kas ELL artikli 19 lõiget 1 tuleb koostoimes harta artikliga 47 tõlgendada nii, et juba kohtuniku ametikohale nimetamise asjaolud ise võivad viidata kohtuniku sõltumatuse ja erapooletuse nõuete rikkumisele, millega rikutakse õigust tõhusale õiguskaitsele seaduse alusel moodustatud kohtus.

46. Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et riigisisesel tasandil on olemas kaks kohtupraktika suunda, mis puudutavad Sąd Najwyższys (kõrgeim kohus) sõltumatuse ja erapooletuse kontrolli taotluse vastuvõetavust. Kõnealuste riigisiseste sätete ühe tõlgenduse kohaselt (st kõrgeima kohtu seaduse artikkel 29) peab sellise kontrolli taotluses olema märgitud (ja tõendatud) mitte ainult

[28] Vt ettepanek kohtuasjas Prokuratura Rejonowa, punkt 90.

[29] Vt nt 9. märtsi 1978. aasta kohtuotsus Simmenthal (106/77, EU:C:1978:49, punktid 22 ja 23) ning 8. septembri 2010. aasta kohtuotsus Winner Wetten (C-409/06, EU:C:2010:503, punktid 56 ja 57).

[30] Vt selle kohta 6. oktoobri 2021. aasta kohtuotsus W. Ż. (kõrgeima kohtu erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegium – ametisse nimetamine) (C-487/19, EU:C:2021:798, punkt 90 ja seal viidatud kohtupraktika).

kohtuniku ametisse nimetamisega seotud õigusvastased asjaolud, vaid ka tema käitumine pärast ametisse nimetamist ning mõju, mida sõltumatuse ja erapooletuse nõude järgimata jätmine kõnealuse kohtuasja lahendile avaldas. Riigisisese sätte teistsuguse tõlgenduse kohaselt võivad kohtuniku ametisse nimetamise asjaolud olla piisavad, et tekitada kahtlusi kohtuniku erapooletuses või sõltumatuses, ning taotleja ei ole seega kohustatud selleks tuginema muudele asjaoludele.

47. Mulle näib, et vastuse eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimusele võib leida Euroopa Kohtu praktikast.

48. Kohtuotsuses Simpson leidis Euroopa Kohus, et kohtunike ametisse nimetamise menetluse nõuetele mittevastavus võib iseenesest rikkuda õigust tõhusale õiguskaitsele sõltumatus ja erapooletus seaduse alusel moodustatud kohtus. See on nii, „kui see nõuetele mittevastavus on niisugust laadi ja niisuguse raskusastmega, mis tekitab tegeliku riski, et muud võimuharud, iseäranis täitevvõim, võivad rakendada kaalutlusõigust selle piire põhjendamatult ületades, ohustades niimoodi ametisse nimetamise menetluse tulemuse terviklikkust ja tekitades õigussubjektides põhjendatud kahtluse asjasse puutuvate kohtunike sõltumatuse ja erapooletuse suhtes, mis juhtub, kui kõne all on normid, mis moodustavad lahutamatu osa kohtusüsteemi ülesehitusest ja toimimisest“. [31]

49. Kohtuotsuses Ástráðsson jõudis EIK suurkoda väga sarnastele järeldustele. Ta kohaldas kolmeosalist testi, et teha kindlaks, kas kohtuniku õigusvastane ametisse nimetamine toob iseenesest kaasa Euroopa inimõiguste konventsiooni artikli 6 lõikes 1 sätestatud õiguse „seaduse alusel moodustatud kohtule“ rikkumise. Sisuliselt kontrollis EIK seda, 1) kas rikuti ilmselgelt kohtunike ametisse nimetamist käsitlevaid riigisiseseid õigusnorme, 2) kas rikuti kohtunike ametisse nimetamise seisukohast põhjapanevat tähtsust omavat seadust ning 3) kas liikmesriigi kohtud olid seda rikkumist tõhusalt uurinud ja selle heastanud. Täpsemalt rõhutas EIK vajadust hinnata rikkumist „arvestades „seaduse alusel moodustatud kohtu“ nõude eset ja eesmärki, milleks on tagada kohtunike võime täita oma ülesandeid ilma põhjendamatu sekkumiseta ning seeläbi kaitsta õigusriiki ja võimude lahusust“. Sellest tulenevalt leidis EIK, et „puhtalt tehnilist laadi rikkumisi, mis ei mõjuta ametisse nimetamise õiguspärasust, tuleb pidada asjakohasest künnisest madalamaks“. [32]

50. Eelnimetatud põhimõtteid on Euroopa Kohtu hilisemas praktikas pidevalt kinnitatud [33] ja neid on konkreetselt kohaldatud kohtuasjas, mille tehti kohtuotsus Krajowa Rada Sądownictwa. Selles kohtuasjas kuulutas Euroopa Kohus Sąd Najwyższy (Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych) (kõrgeim kohus (erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegium)) esitatud eelotsusetaotluse vastuvõetamatuks. Euroopa Kohus otsustas, et kõnealune kohtukoosseis ei ole *koosseisu kuuluvate kohtunike ametisse nimetamisel järgitud menetlusest tulenevalt* seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohus, mistõttu ei ole see „kohus“ ELTL artikli 267 tähenduses. [34]

[31] 26. märtsi 2020. aasta kohtuotsus Simpson *vs.* nõukogu ja HG *vs.* komisjon (uuesti läbivaatamine) (C-542/18 RX-II ja C-543/18 RX-II, EU:C:2020:232, punkt 75).

[32] EIK 1. detsembri 2020. aasta kohtuotsus Guðmundur Andri Ástráðsson *vs.* Island (CE:ECHR:2020:1201JUD002637418, punktid 244–252).

[33] Vt ennekõike 6. oktoobri 2021. aasta kohtuotsus W. Ż. (kõrgeima kohtu erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegium – ametisse nimetamine) (C-487/19, EU:C:2021:798, punkt 130) ja 29. märtsi 2022. aasta kohtuotsus Getin Noble Bank (C-132/20, EU:C:2022:235, punkt 122).

[34] 21. detsembri 2023. aasta kohtuotsus Krajowa Rada Sądownictwa (kohtuniku ametiülesannete täitmise jätkamine) (C-718/21, EU:C:2023:1015, punktid 30–78).

51. Selles kontekstis võib olla kasulik meenutada, et Euroopa Kohus on oma praktikas pidevalt rõhutanud kohtunike ametisse nimetamise menetluse tähtsust. Euroopa Kohus on sedastanud, et arvestades põhimõttelisi tagajärgi, mida see menetlus toob kaasa kohtuvõimu nõuetekohasele toimimisele ja legitiimsusele demokraatlikus riigis, kus valitseb õiguse ülimuslikkus, on kohtunike ametisse nimetamise menetlus tingimata tihedalt seotud mõistega „seaduse alusel moodustatud kohus“. [35]

52. Eeltoodut arvestades olen arvamusel, et teatavad kohtunike ametisse nimetamise menetluses esinevad puudused võivad iseenesest viidata sellele, et kõnealused kohtunikud ei vasta sõltumatuse ja erapooletuse nõuetele. Sellistel juhtudel ei saa poolelt, kes selle kohta küsimuse esitab, nõuda, et ta esitaks rikkumise tõendamiseks lisatõendeid. Sellega seoses märgin, et kõik käesolevas menetluses seisukohti esitanud pooled nõustuvad – mõningate nüanssidega – selle järeldusega.

53. Kohtuistungil näis siiski, et komisjon oli mõnevõrra muutnud oma kirjalikes seisukohtades väljendatud seisukohavõtte. Sellega seoses rõhutas Euroopa Kohus, kui oluline on analüüsida mõju, mida õigusvastane ametisse nimetamine võib avaldada konkreetsele vaidlusele, viidates Euroopa Kohtu otsustele Openbaar Ministerie, millele on viidatud käesoleva ettepaneku 37. joonealuses märkuses. Tuleb meenutada, et need kohtuasjad puudutasid Euroopa vahistamismääruse täitmist kooskõlas raamotsusega 2002/584/JHA [36]. Euroopa Kohus leidis oma otsustes sisuliselt, et kui vahistamismäärust täitval õigusasutusel on teavet, mis annab tunnistust süsteemsetest või üldistest puudustest vahistamismääruse teinud liikmesriigi kohtuvõimu sõltumatuses, sealhulgas kohtuvõimu liikmete ametisse nimetamise menetluses, võib see keelduda seda täitmast üksnes juhul, kui ta tuvastab, et kohtuasja konkreetsetel asjaoludel on põhjendatult alust arvata, et sellised puudused võivad põhjustada tegeliku ohu, et rikutakse asjaomase isiku õigust õiglasele kohtulikule arutamisele sõltumatus ja erapooletus seaduse alusel moodustatud kohtus. [37]

54. Mul on raske mõista, mille alusel tõmbab komisjon paralleeli käesoleva kohtuasjaga.

55. Kaheetapiline test töötati esialgu välja olukordades, kus kaitsti isikuid, kelle puhul esineb oht, et need isikud langevad ebainimliku või alandava kohtlemise keelu rikkumise ohvriks, [38] ning seejärel laiendati seda olukordadele, kus põhiõigus tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele võib olla ohus. [39] See test töötati välja ja seda kohaldati täpselt määratletud õigusvaldkonnas, mis on ELi tasandil ühtlustatud. Selle kohtupraktikaga kehtestas Euroopa Kohus kohtu kaudu kirjutamata aluse erandkorras Euroopa vahistamismääruse täitmisest keeldumiseks. [40]

56. Ent nagu Euroopa Kohus on oma kohtuotsustes Openbaar Ministerie selgeks teinud, ei saa vahistamismäärust täitev õigusasutus, kellel on teavet vahistamismääruse teinud liikmesriigi kohtuvõimu sõltumatusega seotud süsteemsete või üldiste puuduste kohta, keelduda tunnustamast „vahistamismääruse teinud õigusasutusena“ raamotsuse 2002/584 tähenduses *kõiki*

[35] *Ibid*., punkt 60 ja seal viidatud kohtupraktika.

[36] Nõukogu 13. juuni 2002. aasta raamotsus Euroopa vahistamismääruse ja liikmesriikidevahelise üleandmiskorra kohta (EÜT 2002, L 190, lk 1; ELT eriväljaanne 19/06, lk 34) muudetud kujul.

[37] 17. detsembri 2020. aasta kohtuotsus Openbaar Ministerie (vahistamismääruse teinud õigusasutuse sõltumatus) (C-354/20 PPU ja C-412/20 PPU, EU:C:2020:1033) ning 22. veebruari 2022. aasta kohtuotsus Openbaar Ministerie (vahistamismääruse teinud liikmesriigis seaduse alusel moodustatud kohus) (C-562/21 PPU ja C-563/21 PPU, EU:C:2022:100).

[38] Vt ennekõike 5. aprilli 2016. aasta kohtuotsus Aranyosi ja Căldăraru (C-404/15 ja C-659/15 PPU, EU:C:2016:198).

[39] Vt 25. juuli 2018. aasta kohtuotsus Minister for Justice and Equality (kohtusüsteemi puudused) (C-216/18 PPU, EU:C:2018:586).

[40] Vt selle kohta minu ettepanek kohtuasjas M. D. (C-819/21, EU:C:2023:386, punktid 30–34).

selle liikmesriigi kohtunikke või kohtuid, kes oma olemuselt tegutsevad täiesti sõltumatult täitevvõimust. Selliste puuduste esinemine ei mõjuta tingimata igat lahendit, mida selle liikmesriigi kohtud võivad igal üksikjuhul teha. Vastupidine tõlgendus tähendaks Euroopa Kohtu selgituse kohaselt seda, et piiranguid, mida võib seada vastastikuse usalduse ja vastastikuse tunnustamise põhimõtetele, kohaldataks laiemalt kui ainult „erandlike asjaolude" korral, mille tulemusel oleks nende põhimõtete kohaldamine kogu liikmesriigi suhtes üldiselt välistatud. See seaks muu hulgas ohtu raamotsuse 2002/584 eesmärgi saavutamise ning kahtluse alla vastastikuse usalduse ja vastastikuse tunnustamise põhimõtted, mis on selle raamotsuse aluseks. [41]

57. Seega on selge, et sellistes olukordades, nagu on kõne all kohtuasjades Openbaar Ministerie, *võib või ei või* konkreetse liikmesriigi kohtusüsteemi süsteemne puudus mõjutada seda, kuidas põhikohtuasi lahendatakse. Seevastu käesolevas kohtuasjas võivad need tagajärjed olla eelotsusetaotluse esitanud kohtus käsitletavale küsimusele omased. Nagu on selgitatud käesoleva ettepaneku järgmises jaotises, võib mõnel kohtukoosseisus oleval kohtunikul tekkida vajadus otsustada õigusküsimuse üle, milles neil võib olla isiklik huvi, kuna nende otsus võib mõjutada nende endi õiguslikku seisundit. Seega, isegi kui kohaldada kohtuotsuste Openbaar Ministerie aluseks olevat loogikat, on oht, et kõnealuste kohtunike väidetav erapoolikus võib avaldada negatiivset mõju niisugustes vaidlustes, nagu on kõne all põhikohtuasjas *in re ipsa*.

58. Eeltoodut arvestades tuleb esimesele küsimusele minu arvates vastata, et ELL artikli 19 lõiget 1 tuleb koostoimes harta artikliga 47 tõlgendada nii, et kohtuniku ametikohale nimetamise asjaolud ise võivad viidata kohtuniku sõltumatuse ja erapooletuse nõuete rikkumisele, kui need asjaolud toovad kaasa sellise laadi ja raskusega mittevastavuse, mis tekitab õigussubjektidel põhjendatud kahtluse asjaomase kohtuniku sõltumatuse ja erapooletuse suhtes.

2. Teine eelotsuse küsimus

59. Teise küsimusega palub eelotsusetaotluse esitanud kohus Euroopa Kohtul sisuliselt selgitada, kas ELL artikli 19 lõiget 1 tuleb harta artiklist 47 lähtudes tõlgendada nii, et see välistab selle, et liikmesriigi kohtuniku sõltumatuse ja erapooletuse nõudele vastavust uurib kohtukoosseis, kuhu kuuluvad kohtunikud, kes võivad oma ametisse nimetamise viisi tõttu olla kontrollitava kohtunikuga sarnases olukorras.

60. Olen arvamusel, et vastus sellele küsimusele peab olema jaatav.

61. Ilmselt ei pea ma kohe alguses rõhutama, et ELL artikli 19 lõike 1 ja harta artikli 47 kohaselt peab *iga* kohtukoosseis, kellel on pädevus liidu õigusega hõlmatud valdkondades ja kes tegutseb *mis tahes* õigusvaidluse *mis tahes* menetlusetapis, vastama kohtute sõltumatuse nõudele.

[41] Vt selle kohta 17. detsembri 2020. aasta kohtuotsus Openbaar Ministerie (vahistamismääruse teinud õigusasutuse sõltumatus) (C-354/20 PPU ja C-412/20 PPU, EU:C:2020:1033, punktid 41–43) ning 22. veebruari 2022. aasta kohtuotsus Openbaar Ministerie (vahistamismääruse teinud liikmesriigis seaduse alusel moodustatud kohus) (C-562/21 PPU ja C-563/21 PPU, EU:C:2022:100, punktid 63 ja 82–102).

62. Euroopa Kohus on järjepidevalt sedastanud, et ELL artiklis 19 on antud konkreetne sisu ELL artiklis 2 ette nähtud õigusriigi väärtusele.[42] Õigust sõltumatus kohtus toimuvale tõhusale kohtulikule kontrollile, mis on nüüd sätestatud harta artiklis 47, on Euroopa Kohus nimetanud üheks õigusriigi tunnuseks.[43] Tagatised sõltumatusse ja erapooletusse kohtusse pöördumiseks kujutavad omakorda endast õiguse õiglasele kohtumenetlusele nurgakivi.[44]

63. Väljakujunenud kohtupraktika kohaselt on mõistel „kohtute sõltumatus" liidu õiguses kaks aspekti. Esimene, väline aspekt eeldab, et asjaomane kohus täidab oma ülesandeid täiesti iseseisvalt, olemata kellegagi hierarhilises või alluvussuhtes ja saamata kelleltki korraldusi või juhiseid, ning et ta on seega kaitstud väljastpoolt tuleva sekkumise või surve eest, mis võib kahjustada selle organi liikmete otsustusvabadust ja mõjutada nende otsuseid.[45]

64. Teine aspekt – mis on käesolevas asjas asjakohane – on oma olemuselt sisemine ja seotud erapooletuse mõistega. Selle eesmärk on võrdse distantsi säilitamine menetlusosaliste ja nende vastavate huvide vahel menetluse eset arvestades. See aspekt eeldab, et tagatakse objektiivsus ning kohtuasja lahendi suhtes ei võeta arvesse muud huvi peale õigusnormide range kohaldamise.[46]

65. Nagu toonitas kohtujurist Ruiz-Jarabo Colomer oma ettepanekus kohtuasjas De Coster, eeldab erapooletus kohtunikelt „psühholoogilist suhtumist, mida iseloomustab algne ükskõiksus" seoses vaidlustega, et olla (ja ka näida) menetluspooltest võrdses kauguses.[47] Üldisemalt ütleksin, et erapooletus eeldab, et kohtunikel ei ole tekkinud erilist huvi, erapoolikust ega eelarvamusi vaidlustes, mida nad menetlevad, ning nad kohtlevad kõiki pooli võrdselt ja õiglaselt. Need põhimõtted kajastuvad käesoleva ettepaneku sissejuhatuses mainitud ladinakeelses sententsis *nemo iudex in causa sua* – millele on viidatud mitmes kohtujuristi ettepanekus[48] ja millele on viidanud EIK[49].

66. Mulle tundub iseenesestmõistetav, et juhul, kui kohtute sõltumatuse küsimusi uurib kohtukoosseis, ei tohi selle koosseisu liikmed ise olla samadest küsimustest mõjutatud. See tähendab, et kui kohtuniku sõltumatus seatakse kahtluse alla väidetavalt õigusvastase ametisse nimetamise menetluse alusel, ei tohi asja läbivaatavad kohtunikud olla ametisse nimetatud samas menetluses (või samaväärses menetluses).

67. Vastasel juhul ei pruugi nad olla – või näida – asjasse puutuvates õiguslikes küsimustes ükskõiksed, kuna nad teeksid otsuse küsimuse kohta, mis neid otseselt mõjutab. Nende endi kui sõltumatute kohtunike staatuse saaks kahtluse alla seada, kui nad tegelevad ühe poole tõstatatud küsimustega. Sellest tulenevalt oleks enamik tõenäoliselt seisukohal, et kõnealustel kohtunikel on isiklik huvi menetluse tulemuse vastu ja seega ei saa nad olla täiesti erapooletud.

[42] Vt selle kohta 5. juuni 2023. aasta kohtuotsus komisjon *vs*. Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu) (C-204/21, EU:C:2023:442, punkt 69 ja seal viidatud kohtupraktika).

[43] Vt selle kohta 27. veebruari 2018. aasta kohtuotsus Associação Sindical dos Juízes Portugueses (C-64/16, EU:C:2018:117, punkt 36 ja seal viidatud kohtupraktika).

[44] Vt nt 5. juuni 2023. aasta kohtuotsus komisjon *vs*. Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu) (C-204/21, EU:C:2023:442, punkt 71).

[45] Vt hiljutine 19. detsembri 2024. aasta kohtuotsus Vivacom Bulgaria (C-369/23, EU:C:2024:1043, punkt 30 ja seal viidatud kohtupraktika).

[46] *Ibid*., punkt 31 ja seal viidatud kohtupraktika.

[47] C-17/00, EU:C:2001:366, punkt 93, kus on viidatud õigusteadlase P. Calamandrei kirjutistele.

[48] Vt kohtujurist Hogani ettepanek kohtuasjas Banco de Santander (C-274/14, EU:C:2019:802, punkt 31); kohtujurist Bobeki ettepanek kohtuasjas Adler Real Estate jt (C-546/18, EU:C:2021:219, punkt 64); kohtujurist Tanchevi ettepanek kohtuasjas A. B. jt (kohtunike nimetamine kõrgeimasse kohtusse – kaebused) (C-824/18, EU:C:2020:1053, punkt 134); ning kohtujurist Ćapeta ettepanek kohtuasjas Vivacom Bulgaria (C-369/23, EU:C:2024:612, punkt 28).

[49] Vt eelkõige EIK 23. novembri 2023. aasta otsus Wałęsa *vs*. Poola (CE:ECHR:2023:1123JUD005084921, punkt 180).

68. Sellest tulenevalt tuleks teisele küsimusele minu arust vastata, et ELL artikli 19 lõiget 1 koostoimes harta artikliga 47 tuleks tõlgendada nii, et kui kohtuniku sõltumatust või erapooletust kontrollib kohtukoosseis väidetavalt õigusvastase ametisse nimetamise menetluse tõttu, ei tohi asja läbivaatavad kohtunikud olla ametisse nimetatud samas või samaväärses menetluses.

3. Kolmas eelotsuse küsimus

69. Kolmanda küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas ELL artikli 19 lõiget 1 tuleb harta artiklist 47 lähtudes tõlgendada nii, et liikmesriigi kohus, kes kontrollib teatavate kohtunike sõltumatust, on kohustatud jätma hindavasse kohtukoosseisu kaasamata kohtunikud, kes ei pruugi olla erapooletud või kes näivad erapoolikud ning kui see on nii, siis millised meetmed tuleb selleks võtta.

70. Nagu Euroopa Kohus on järjekindlalt sedastanud, on ELL lepingu artikli 19 lõikel 1, tõlgendatuna harta artiklist 47 lähtudes, vahetu õigusmõju.[50]

71. Seega, kui liikmesriigi õigus või praktika on vastuolus ELL artikli 19 lõike 1 ja harta artikli 47 nõuetega, peab eelotsusetaotluse esitanud kohus tegema kõik võimaliku, et see vastuolu kõrvaldada, et tagada tema menetluses olevas kohtuasjas liidu õigusest tulenevate nõuete täielik õigusmõju, kindlustades nii asjaomastele pooltele õiguse õiglasele kohtulikule arutamisele.[51]

72. Konkreetne meede, mida eelotsusetaotluse esitanud kohus võib (või peaks) käesoleval juhul tegelikult võtma, oleneb peamiselt riigisisesest õigusest. Menetlusautonoomia põhimõttest tuleneb tõepoolest, et kui liikmesriikide menetlusi ei ole ühtlustatud, tuleb iga liikmesriigi sisemise õiguskorraga kindlaks määrata pädevad kohtud ja kehtestada menetlusnormid nende kohtuasjade läbivaatamiseks, mille eesmärk on tagada õigussubjektidele liidu õigusnormidest tulenevate õiguste kaitse. Seejuures kehtib aga tingimus, et need riigisisesed õigusnormid ei tohi olla riigisisese õigusega reguleeritavate sarnaste olukordade suhtes kohaldatavatest normidest ebasoodsamad (võrdväärsuse põhimõte) ega muuta liidu õiguskorraga antud õiguste kasutamist tegelikult võimatuks või ülemäära keeruliseks (tõhususe põhimõte).[52]

73. Seega, kui eelotsusetaotluse esitanud kohus leiab, et asjaomaste riigisiseste õigusaktide kohaldamine – olemasoleval kujul või lihtsalt selliselt nagu neid praegu tõlgendatakse – tooks kaasa üksikisiku õiguse tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele rikkumise, võib see kohus tõlgendada riigisiseseid õigusnorme kooskõlas liidu õigusega[53] või vajaduse korral jätta kõnealused riigisisesed sätted kohaldamata,[54] et välistada kohtunikud, kellel puudub või näiliselt puudub asjaomases kohtuasjas vajalik erapooletus.

74. See võib tähendada näiteks seda, et põhikohtuasjas kõne all oleva taotluse vaatab läbi väiksemast kohtunike arvust moodustatud kohtukoosseis või et pärast uut loosimist võidakse valida veel teisi kohtunikke viiest kohtunikust koosneva kohtukoosseisu täiendamiseks.

[50] Vt nt 5. juuni 2023. aasta kohtuotsus komisjon *vs*. Poola (C-204/21, EU:C:2023:442, punkt 78 ja seal viidatud kohtupraktika).

[51] *Ibid*., punkt 228 ja seal viidatud kohtupraktika.

[52] Vt hiljutine 3. aprilli 2025. aasta kohtuotsus Kypriaki Dimokratia (C-283/24, EU:C:2025:236, punkt 37 ja seal viidatud kohtupraktika).

[53] Selles kontekstis on Euroopa Kohus järjepidevalt otsustanud, et kooskõlalise tõlgendamise kohustus paneb liikmesriikide kohtutele, sealhulgas viimase astme kohtutele, kohustuse vajaduse korral muuta väljakujunenud riigisisest kohtupraktikat, kui see põhineb riigisisese õiguse tõlgendusel, mis ei ole kooskõlas liidu õiguse eesmärkidega. Seetõttu ei tohiks liikmesriigi kohus asuda seisukohale, et tal ei ole võimalik tõlgendada riigisisese õiguse sätet kooskõlas liidu õigusega ainuüksi seetõttu, et seda sätet on järjepidevalt tõlgendatud viisil, mis ei ole liidu õigusega kooskõlas. Vt selle kohta 30. aprilli 2025. aasta kohtuotsus CT (C-370/24, EU:C:2025:300, punktid 44 ja 45 ning seal viidatud kohtupraktika).

[54] Vt täiendavate viidetega 24. juuni 2019. aasta kohtuotsus Popławski (C-573/17, EU:C:2019:530, punkt 58).

Loomulikult võib ette näha ka muid meetmeid. Põhimõtteliselt ei ole liidu õiguses ette nähtud konkreetset meedet, tingimusel et riigisiseses õiguses sätestatud meede tagab ELL artikli 19 lõikest 1 ja harta artiklist 47 tulenevate põhimõtete mõju.

75. Nagu on märgitud siinse ettepaneku punktides 24, 38 ja 43, näib olevat riigisisese õiguse üldpõhimõtteid ja õigusnorme, mis võivad täita võimaliku lünga, mis on tekkinud seetõttu, et kõrgeima kohtu seaduses puuduvad erinormid selliste olukordade käsitlemiseks, nagu on kõne all põhikohtuasjas.

76. Eeltoodut arvestades tuleb kolmandale küsimusele minu arvates vastata, et ELL artikli 19 lõiget 1 koostoimes harta artikliga 47 tuleb tõlgendada nii, et kohtunikud, kellel puudub või näiliselt puudub kohtute sõltumatust puudutava kohtuasja läbivaatamiseks vajalik erapooletus, tuleks kohtuasja menetlevast kohtukoosseisust välja jätta. Menetlusnormid, mis võimaldavad tagada, et sellist kohtuasja arutaks kohtukoosseis, mis vastab nõuetele, mis tulenevad põhiõigusest tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele, tuleb kehtestada asjaomase liikmesriigi õiguskorras.

V. Ettepanek

77. Kokkuvõttes teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata Sąd Najwyższy (kõrgeim kohus) eelotsuse küsimustele nii:

ELL artikli 19 lõiget 1 tuleb Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklist 47 lähtudes tõlgendada järgmiselt:

1. Juba kohtunike ametisse nimetamise asjaolud ise võivad viidata kohtuniku sõltumatuse ja erapooletuse nõuete rikkumisele, kui need asjaolud toovad kaasa sellise laadi ja raskusega mittevastavuse, mis tekitab õigussubjektidel põhjendatud kahtluse asjaomase kohtuniku sõltumatuse ja erapooletuse suhtes.

2. Kui kohtuniku sõltumatust või erapooletust kontrollib kohtukoosseis väidetavalt õigusvastase ametisse nimetamise menetluse tõttu, ei tohi asja läbivaatavad kohtunikud olla ametisse nimetatud samas või samaväärses menetluses.

3. Kohtunikud, kel puudub või näiliselt puudub kohtuasja läbivaatamiseks vajalik erapooletus, tuleks kohtuasja menetlevast kohtukoosseisust välja jätta. Asjaomase liikmesriigi õiguskorras tuleb kehtestada menetlusnormid, mis võimaldavad tagada, et kohtuasja lahendab kohtukoosseis, mis vastab nõuetele, mis tulenevad põhiõigusest tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele.